

Mellékletek:

A „... nyugtasson a Donnak zúgása” című dokumentumjáték
dabasi ősbemutatója
Kossuth Művelődési Központ, 2008. január 12.

A Tisztelt Értéktár Bizottság számos hősi emlékmű létesítését tárgyalta, így jól ismert, hogy azok avatásához rendszerint egy-egy folyamat eredményeként jutott el az érintett helyi közösség. Városunkban a II. világháború doni tragédiájáról történő méltó megemlékezésnek ma már közmegegyezéssel kialakult helyi gyakorlata van, de ennek is menete volt. A kezdetek a gyóni nyugdíjasklubból erednek, az ő rendszeresen megtartott színvonalas, énekkel, szavalattal tarkított beszélgetéseiből, visszaemlékezéseiből indult a hagyomány, melyet az Áldos Hagyományőrző Egyesület vitt tovább. A folyamatot 2008. január 12-én dr. Szabó József János hadtörténész „... nyugtasson a Donnak zúgása” című dokumentumjátéka gazdagította. A körülményeket a Dabasi Újság a következőképpen örökítette meg:

„A Gyóni Géza Nyugdíjasklub már évek óta minden januárban megemlékezik a doni katasztrófáról, emléket állít a II. világháborúban az orosz fronton feláldozott 2. magyar hadseregnek. Az Áldos Hagyományőrző Egyesület tovább vitte ezt a hagyományt és egy egész város közösségét bevonta a megemlékezésbe, amikor színre vitte a „... nyugtasson a Donnak zúgása” című előadást, amelynek a Kossuth Művelődési Központ adott otthont 2008. január 12-én. A II. világháború egyik legtragikusabb momentumának állított emléket ez az irodalmi összeállítás, amelyben lelkes amatőrök, elkötelezett egyesületi tagok és családtagjaik szólaltak meg, vállalták a szívszorító kordokumentumok, naplórészletek felolvasását, előadását. A 125 000 magyar áldozat (halottak, hadifoglyok, sebesültek) minden fájdalma és megpróbáltatása megszólalt azon az estén, együttérzésünket még erőteljesebbé tette a vetített képek által reprodukált látvány, és a Karády-dalok, katonanóták édesbús hangulata. Az előadás szöveggönyvét dr. Szabó József János nyugalmazott alezredes, egyetemi tanár alkotta meg hiteles kordokumentumok, személyes feljegyzések, levelek, naplójegyzetek alapján. A megemlékezés a Himnusz közös eléneklésével zárult, ez tette teljessé a közösségi élményt. Méltó eseménnyel kezdődött tehát a Hagyományok, Hagyományőrzés Éve városunkban. Az Áldos Egyesület különösen szívén viseli nemzeti, történelmi hagyományaink ápolását, ezért köszönettel tartozunk mindenkinek, aki az előadás létrejöttében közreműködött. K. Á.”

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az előadás kulisszatitkait a szerző, dr. Szabó József János nyugalmazott alezredes visszaemlékezéséből ismerhetjük meg:

„2006-ban költöztünk Dabasra. Előtte már többször jártam itt, az Áldos Hagyományőrző Egyesület meghívására tartottam előadásokat a Halász Móricz Kúriában. 2007-ben az egyesület felkért, hogy a 2008 januárjában tartandó Don-kanyarban bekövetkezett katasztrófa áldozatai emlékére mondjak beszédet. Ennek eleget is tettem. A megemlékezésen a Gyóni Géza Nyugdíjas Klub tagjai mondtak verseket. Az ezt követő fáklyás felvonulás résztvevői a Kossuth Művelődési Központ nagytermébe vonultak, ahol egy korabeli fegyver és felszerelés kiállítás fogadta az érdeklődőket. Ezt követően bemutattuk az Áldos Egyesület tagjai szereplésével az általam írt dokumentumjátékot, melynek címe: Nyugtasson a Donnak Zúgása.

A dokumentumjáték eredetileg öt szereplős lett volna, de a résztvevők úgy döntöttek, hogy ha valaki szeretne részt venni az előadásban, kap szerepet. Így végül 18 fő és a Rozmaring asszonykórus vett részt az előadásban.

A produkcióban résztvevők:

1. Szabó József János
2. Szabó József Jánosné
3. Dömök Virág
4. Ronga József
5. Ronga Józsefné
6. Zsolnai Zoltán (Szinyor)
7. Nagyváradi Tibor
8. Nagyváradi Gergő
9. Bató Tibor
10. ifj. Bató Tibor
11. Kubik Judit
12. Molnár József
13. Molnár Józsefné
14. Litavszky Zsolt
15. Garajszki Ágnes
16. Kecskésné Majer Sarolta
17. Lórántffy László
18. Majer László

+ Rozmaring hagyományőrző asszonykórus (Dabas-Sári) 13 fő

+ Farkas Pál, rendező, hangosító, világosító

+ Joó Tibor, aki szakmai tanácsokkal látta el a szereplőket.

Így összesen 33 fő volt részese annak a közösségi produkciónak, ami az „István a király” musical bemutatása óta Dabason a legjelentősebb közösségi összefogásnak számított.”

A lelkes amatőrök a szakszerűen, imponáló tárgyi háttérrel összeállított dokumentumjátékkal elementáris közönségsikert arattak a Művelődési Központ zsúfolásig megtelt nagy termében. A vetítőképes előadáson túl a korhű hangulat felidézését jól szolgálta a korabeli fegyverek és felszerelések kiállítása is. Ezen a napon nagy lépés történt a doni katasztrófa méltó megemlékezési gyakorlatának kialakítási folyamatában.

Bizonyítja ezt az is, hogy az előadást komoly utóélet követte, melyet ismét a szerző visszaemlékezéséből ismerhetünk meg:

„A dokumentumjátékot bemutattuk: Dabason még 1 alkalommal, Szegeden 2 alkalommal, Székesfehérváron 3 alkalommal, egyszer nagyváradi színészekkel közösen, Mártélyon, Alsónémedin. Szerbiában: Székelykevéren, Újvidéken a Magyar Főiskola kollégiumában. Erdélyben: Nagyváradon a Nagyváradi Színház művészei adták elő, Bánffyhunyadon a református templomban, Aradon, a református gyülekezeti házban.

Ezek közül kettőt emelünk ki, a nagyváradi előadást és a székesfehérvárit, amin két jeles nagyváradi színész is csatlakozott előadóinkhoz:

1./ Ciucur Losonczi Antonius a Bihari Napló 2011. január 16-i cikkében így írt az eseményről:

Don-kanyar: A háború igazi arca

Nagyvárad- Szombat délután a Városi Művelődési Ház dísztermében Nyugtasson a Donnak zúgása... címmel a hatvannyolc évvel ezelőtt történetekre emlékezett a nagyváradi Pro Libertas Partium Egyesület.

Szombat délután a Városi Művelődési Házban a második világháborúban a Don-kanyarban harcolt 2. magyar hadsereg emlékére szervezett ún. három az egyben típusú rendezvényt a váradi Pro Liberta Partium Egyesület, annak kapcsán, hogy hatvannyolc évvel ezelőtt, 1943. január 12-13-án zajlott le a fordulatot hozó szovjet áttörés. A kultúrotthon dísztermébe belépő érdeklődőket halk zene fogadta és Kecse Attila gyűjtő jóvoltából egy néhány órás kiállítás, mely korabeli dokumentumokat, különböző tárgyakat, harci eszközöket, kitüntetések, levelezőlapokat, fényképeket stb. mutatott be.

Az egybegyülteket Szabó József János magyarországi hadtörténész, egyetemi oktató köszöntötte. Leszögezte: az előadása után bemutatott dokumentumjátéknak ő csupán az összeállítója, hiszen a történetet maga az élet, a Don-kanyarban harcoló, szenvedő és elesett katonák írták. Csoóri Sándort idézve arra hívta fel a figyelmet: a történészek kiássák a hadtörténeti dokumentumokat és megrajzolják a háború valódi arcát, azonban a harcoknak létezik egy igazi arca is, mely az idegrendszer pusztulását, az emberek szenvedését és a gyilkos tekinteteket jelenti...

Dokumentumjáték

Az előadás után a Meleg Vilmos által rendezett Nyugtasson a Donnak zúgása... című dokumentumjátékot tekintették meg a jelenlevők. A színházi ősbemutatón oratórium és párbeszéd jellegű korabeli szövegrészek csendültek fel (Halasi Erzsébet, F. Márton Erzsébet, ifj. Kovács Levente és Meleg Vilmos szereplésével), melyeket Molnár Júlia által elénekelt Karády-számok szakítottak félbe. A színművészek játéka, a megvilágítás és a kellékek (mécsesek, katonai zubbony, sisak, kereszt) meggyőzően és hitelesen tükrözték vissza a tragikus eseményeket. (Ciucur Losonczy Antonius. erdon.ro)

Molnár Judit, Krónika (Kolozsvár) 2011. január 17-i cikke:

A 2. magyar hadsereg tragédiáját felelevenítő műsort mutattak be Nagyváradon

Rendhagyó dokumentumjátékkal emlékeztek Nagyváradon a második világháború legtragikusabb magyar eseménysorára, a Don-kanyarnál történt 1943. januári nagy orosz áttörésre és a 2. magyar királyi hadsereg tulajdonképpeni megsemmisülésére.

A Szabó József János budapesti történész összeállítására épülő megemlékezést a Pro Liberta Partium Egyesület szervezte, amely a két világháború magyar hősei emlékének gondozását vállalta magára.

Bevezetőjében a kutató elmondta, hogy valójában az élet a szerzője a szövegeknek, de hogy mégsem csupán száraz adatok felsorakoztatására számíthatott a közönség, az annak is köszönhető, hogy sok nem hivatalos feljegyzésnek – magánlevelek, naplótöredékek – sikerült a birtokába jutnia. A Szigligeti Társulat művésze, Meleg Vilmos vállalta a rendezést és négy kollégájával együtt a közreműködést is a műsorban.

Halasi Erzsébettel, F. Márton Erzsébettel és ifj. Kovács Leventével felváltva olvasták a szövegeket, Molnár Júlia pedig korabeli háborús dalokkal (mindenekelőtt Karády Katalin dalaival) emelte ki az eseménysor tragikumát. A jelzésszerű díszlet főeleme a háttér vetítövászna volt, amin híradórészletek, fotók, dokumentumok jelentek meg. A legtöbb felvételen jelezték, hogy a hátország számára „beállított” propaganda-képekről van szó, melyek enyhén szólva sokat szépítettek a kegyetlen valóságon. Akarva-akaratlan minduntalan felötlött Nagy László csodálatos egysorosa, a Betűk gyászörsege: „Itt nyugszik a harminckettes gyalogezred.”

Az összeállítás, rendezés és mindenekelőtt a közreműködő művészek empátiája katartikus élményt nyújtott: minden szó, hang, hangsúly és kép, valamint a háborús emléktárgyakból rendezett kiállítás tökéletes összhangban tárta fel a hatvannyolc évvel ezelőtti, közel kétszáz ezer magyar katona halálát okozó, a mindenkori háborúk mindenkori logikátlan logikájának

betudható tragédiát. Fegyverekről, hidegről, éhségről, emberi gyarlóságról szolt az a kései üzenet, amit a „Muszkaföldön lassan járó posta” most juttatott el Nagyváradra.

2./ 2018.01.11. 20:31 Székesfehérvár.

Két nagyváradi színész Meleg Vilmos és Molnár Júlia egy napra eljött Székesfehérvárra, hogy velünk ismét részese lehessen ennek a különleges élménynek.

„A don-kanyari tragédia, a mai napig, 75 év után is tragédia. Úgy lehet ezt feldolgozni, ha úgy fogjuk fel, hogy az ott elesett katonák azért áldozták magukat, hogy a bajtársaik hazajöhessenek. A Don-kanyar azért is fontos még, mert 1945 után nem lehetett beszélni róla. Emiatt, az elhallgatás miatt kell még hosszú idő ahhoz, hogy a mítoszok valósággá váljanak és mindennapi emlékezetünk részei legyenek.” - fogalmazott Dr. Szabó József János, hadtörténész, a „...nyugtasson a Donnak zúgása” című dokumentumjáték szerzője. „Amikor először elolvastam a darabot, nagyon meghatott. Nagyváradi bemutatóján ugyanilyen hatással volt a közönségre is, és bennünk, szereplőkben is mély nyomot hagyott.” - tette hozzá Molnár Júlia, a Nagyváradi Szigligeti Színház színművésze.

„Nagyváradon, ahol élünk, megmaradásunk része, hogy magyarok vagyunk. Azokban a sorsfordító eseményekben őseink is részt vettek, ezért amikor kezembe került a dokumentumjáték szövege, egyértelmű volt számomra, hogy meg kell valósítani ezt az előadást, hogy emlékezzünk és emlékeztessünk, őszinte, tiszta, emberi gondolatokkal.” – emelte ki a szintén Nagyváradról érkező művész, Meleg Vilmos.”

Érdeemes felidézni egy másik székesfehérvári interjú részletét is: „Meleg Vilmos nagyváradi színművész számára ez egy olyan hiánypótló mű, amit mindenkinek meg kellene ismernie: „Nekünk Nagyváradon ez még inkább kötelező, hiszen a megmaradásunk része, hogy magyarok vagyunk. A sorsfordító történéseknek részesei voltak őseink is, bennünk ezért is tovább kell, hogy éljen az emlékezés kötelessége, ha tisztességesen akarjuk sorsunkat megélni. Szabó József János dokumentumjátéka alapmű, hogy emlékezzünk és emlékeztessünk!” (Vakler Lajos: *Nyugtasson a Donnak zúgása! FehérVár, 2018. január 18.*)

Néhány további kiegészítő adat:

- A második dabasi előadásra 2011. január 13-án, a II. világháborús emlékmű avatásakor került sor.
- A dokumentumjáték digitális formában létező forgatókönyve 16 oldal terjedelmű. Szöveges leíró része 76 elemből áll, az előadást 116 vetített kép és Karády Katalin 5 dala kíséri. Időtartama 70 perc.
- A dokumentumjátékot a Himnusz közös éneklése zárja, mely kiteljesíti a közösségi élményt.
- A címbe foglalt idézet dr. Zempléni Miklós katonaoorvos verséből származik. A költeményt gyakran tévesen, kiragadott részletekkel, anonim szerzőtől származónak tüntetik fel, ezért célszerű e helyütt is a teljes terjedelmű bemutatása:

Dr. Zempléni Miklós: Honvédeink sírkeresztjére

Aludjatok, ti áldott hőseink, pihenj te néma hadsereg!
Ringasson békén a távoli rög, s ne bántson könny, mely értetek pereg.
Apák, fiúk, szerelmes vőlegények, kik porladoztok mily sok éve már,
Kik elé dörgő ágyúszóval véres mezőkön toppant a halál.
Aludjatok csak Don menti holtak, folyó mentén szunnyadó bakák,

Álmodjatok ott messzi idegenben, magyar testvéreink: fiúk és apák.
Aludjatok csak, néma szent hadak, pihenni édes, pihenni jó,
S nyugtasson a Donnak halk zúgása, mint a Tisza folyó.
De jó tinéktek, hogy elkísért az utolsó gondolat,
Hogy bárki győz e véres dáridóban, a magyar nép él és földje megmarad.
Hozzátok el ne érjen itthonról sóhaj, jajgatás,
Mert ajándéktok szent: a csendes szunnyadás.
Ezt Isten adja halott katonának, ki hűséges volt, bátor és derék,
Ki könnyű szívvel vitte áldozatul pirosuló vérét és drága életét.
De csitulj panasz! Nyugalmuk legyen mindörökre mély,
S utolsó kincsüket ne rabolja el földi szenvedély!
Ne zúgjon harangszó, sem ágyúk orgonája, csak egy könnyecsepp, síró anyaszó
Nyilalljon be a porladó szívekbe, mit megérez fia, a boldog szunnyadó.
Ezért hát csitt... csak fojtva, lopva fájjon,
Hogy azóta nincs náluk árvább a világon.
Mióta ők messze földeken, némán fekszenek,
Keresztjük korhadt vagy sírjuk már jeltelen.
Aludjatok hát, Isten katonái, aludjatok ti boldog pihenők!
Ringassanak szelíden, mint az álom, idegen földek, távoli temetők!

- Az alkotásnak 2022. január 22-től létezik a YouTube nyilvános videómegosztó webhelyen elérhető feldolgozása is (FankaDeli), melynek megtekintése jelen javaslat összeállításakor közelít a 13 ezerhez.

A „... nyugtasson a Donnak zúgása” című dokumentumjáték dabasi ősbemutatója a sikeres indulás energiáit biztosította a maga műfajában hiánypótló alkotásnak. Olyan nagy városokba, mint Székesfehérvár és Szeged, mi több a határon túli magyarsághoz is eljutott. Értékeit a színművészet jelesei is felfedezték. A darab jó hírét vitte a szerzőnek, továbbá az Áldos Egyesületnek és Dabas városának is, így ősbemutatója értelemszerűen kiváló gyarapítója értéktárunk kulturális örökség kategóriájának is.

Bibliográfia

Szabó József János:

- A doni katasztrófa. Dabasi Újság, 2012. január. p. 13. A címlapon fotómontázs Keresztúry Dezső versének idézetével.

- „Nyugtasson a Donnak zúgása...” első előadás 2008. január 12. Kossuth Lajos Művelődési Ház. Fotókkal illusztrált kézirat, 2023. 12. 27. 6 p.

Dr. Zempléni Miklós: Honvédeink sírkeresztjére (olvasói levél, vers). Reformátusok Lapja, 1991. január 27. p. 6.

K. Á. [Kapui Ágota]: Rekviem a 2. magyar hadseregért. Dabasi Újság, 2008. január –február. p. 2.

Délmagyarország: Körkép-Szeged: „... nyugtasson a Donnak zúgása”. 2008. február 6. p. 4; február 8. p. 4.

Délmagyarország: Körkép-Üllés: Megemlékezést tartanak... 2009. február 19. p. 4.

Bihari Napló: Nyugtasson a Donnak zúgása... 2011. január 8. p. 4.

Bihari Napló: Dokumentumjáték. 2011. január 11. p. 1.

Ciucur Losonczi Antonius: Nyugtasson a Donnak zúgása. Bihari Napló, 2011. január 11. p. 4.
Bihari Napló: Dokumentumjáték lesz. 2011. január 12. p. 4; 6.
Bihari Napló: Nyugtasson a Donnak zúgása... 2011. január 13. p. 3; 14.
Bihari Napló: Nyugtasson a Donnak zúgása... 2011. január 14. p. 5; 14.
Bihari Napló: Nyugtasson a Donnak zúgása... 2011. január 15. p. 3.
Bihari Napló: Don-kanyari csata: a háború igazi arca. 2011. január 17. p. 1.
Ciucur Losonczi Antonius: Don-kanyari csata: a háború igazi arca. 2011. január 17. p. 6.
Molnár Judit: A 2. magyar hadsereg tragédiáját felelevenítő műsort mutattak be Nagyváradon.
Krónika (Kolozsvár), 2011. január 17.
Sükösd T. Krisztina: A Don-kanyar – az értelmetlen áldozat szimbóluma. Reggeli Újság,
2011. január 17. p. 1, 5.
Feldman László: Mennybe emelkedett lelkek. Felavatták a második világháború alsó- és
felsődabasi áldozatainak emlékművét. Dabasi Újság, 2011. február. p. 2. Fotók: Karlik Dóra.
Délmagyarország: Körkép-Mártély: Az elhunytakra emlékeznek. 2015. augusztus 26. p. 4.
Fejér Megyei Hírlap: A doni csatának állít emléket. 2018. január 5. p. 3.
SZZ: Nyugtasson a Donnak zúgása. Fejér Megyei Hírlap, 2018. január 9. p. 12.
Fejér Megyei Hírlap: Röviden – Közéleti szalon, csütörtökön. 2018. január 10. p. 4.
Fejér Megyei Hírlap: Nyugtasson a Donnak zúgása. 2018. január 11. p. 12.
Fejér Megyei Hírlap: Karády-sláger és emlékezés. 2018. január 12. p. 4.
Vakler Lajos: Nyugtasson a Donnak zúgása! FehérVár, 2018. január 18. p. 5.

<https://www.youtube.com/watch?v=tQIiQoud7f4>

<https://www.szekesfehervar.hu/dokumentumjatek-a-2-magyar-hadsereg-emlekere-a-zsolt-utcai-kozossegi-hazban>

<https://www.dabas.hu/index.php/fooldal/hireink/archiv-hireink-2011/210-a-ii-vilaghaborus-emlekmu-atadasa>

<https://www.dabas.hu/index.php/varosunk/kituntetettek/254-dr-szabo-jozsef-janos>

<https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz15/203.html>

<https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz15/278.html>

<https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz15/455.html>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Halasi_Erzs%C3%A9bet

<https://www.szigligeti.ro/tarsulat/szigligeti/ifj.+Kov%C3%A1cs+Levente/6>

Összeállította: Valentyik Ferenc